

Monika Kotowska

Wydział Prawa i Administracji, Katedra Kryminologii i Kryminalistyki

Uniwersytet Warmińsko – Mazurski w Olsztynie

<https://orcid.org/0000-0002-7757-020X>

monika-kotowska@o2.pl

Bartosz Zając

Zakład Karny w Barczewie

<https://orcid.org/0000-0002-4819-4313>

bartosz.z@interia.pl

Percepcja podkultury przestępczej „cwaniaków” przez funkcjonariuszy Służby Więziennej na przykładzie wybranej jednostki penitencjarnej

The perception of the criminal subculture of “dodgers” by Prison Service officers based on the example of a selected penitentiary unit

Streszczenie

W niniejszym artykule przedstawiono zagadnienia związane z jedną z form zjawiska podkultury przestępczej obecnej w środowisku więziennym – cwaniaków. Praca ma charakter teoretyczno – badawczy. W badaniach posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. Wykorzystano technikę ankiety a za narzędzie posłużył autorski kwestionariusz. Celem badań była próba oceny funkcjonowania podkultury przestępczej cwaniaków w warunkach więziennych z punktu widzenia funkcjonariuszy Służby Więziennej na przykładzie wybranej jednostki penitencjarnej.

Słowa kluczowe: podkultura przestępcza, system penitencjarny, zakład karny, więziennictwo, osoby pozbawione wolności

Abstract

This article presents issues related to one of the forms of the phenomenon of criminal subculture present in the prison environment dodgers.

The work is theoretical and research nature. The research employed a diagnostic survey approach. The survey technique was used, and the instrument used was a proprietary questionnaire. The aim of the research was to attempt to assess the functioning of the criminal subculture of dodgers in prison conditions from the point of view of Prison Service officers using the example of a selected penitentiary unit.

Keywords: criminal subculture, penitentiary system, prison, people deprived of liberty

Wprowadzenie do problematyki podkultury przestępczej

Społeczność osób skazanych może być klasyfikowana różnorodnie. Najbardziej formalna, odnosząca się do rodzajów, klasyfikacja zakłada podział na skazanych odbywających karę po raz pierwszy, młodocianych oraz recydywistów penitencjarnych¹. Jest to zaledwie jedno z wielu kryteriów, na podstawie którego można dokonywać podziałów osób pozbawionych wolności. Innym wyznacznikiem, istotnym z perspektywy podjętych w tym opracowaniu rozważań, jest nastawienie o podkultury przestępczej. Najczęściej mówi się o członkach podkultury przestępczej (grypsujących), frajerach (niegrypsujących) oraz osadzonych poszkodowanych tzw. cwelach².

W literaturze prowadzony jest dyskurs naukowy co do samego zakresu pojęciowego podkultury przestępczej, wskazując na różne nazwy tego samego zjawiska, takie jak: grypsera, grypserka, drugi nurt więzienia, subkultura więzienna³, podkultura przemocy⁴, podkultura dewiacyjna⁵, nieformalna organizacja społeczna instytucji⁶. Bardzo często określa się ją mianem drugiego życia⁷. Powyższe nazewnictwo łączy podkulturę przestępczą głównie z jedną kategorią osadzonych – grypsującymi, która

¹ Art. 69 z ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny wykonawczy, (t.j. Dz. U. z 2024, poz. 1907).

² zob. W. Tomasz, A. Hejmej, *Charakterystyka nieformalnych struktur podkultury przestępczej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr 2, s. 83–84.

³ S. Przybyliński, *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Kraków 2005, s. 22.

⁴ D. Sarzała, *Patologiczne zachowania więźniów w kontekście izolacji i resocjalizacji penitencjarnej*, Warszawa 2013, s. 188.

⁵ I. Zeber-Dzikowska, *Wpływ subkultury na proces resocjalizacji*, „Konińskie Studia Społeczno – Ekonomiczne” 2017, nr 2, s. 145.

⁶ A. Krukowski, *Socjologia zakładu karnego*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w świecie*, Warszawa 1984, s. 43.

⁷ P. Moczydłowski, *Drugie życie więzienia*, Warszawa 2002, s. 21.

aktualnie jest najliczniejszą, najbardziej zdemoralizowaną grupą podkulturą w zakładach karnych⁸. Jak wskazuje Mieczysław Ciosek, podkulturowy podział społeczności więziennej nie uwzględnia innych, mniej znanych i lokalnych grup funkcjonujących w jednostkach penitencjarnych⁹. W opracowaniu te terminy będą używane/stosowane zamiennie.

W literaturze wskazuje się na problemy definicyjne odnoszące się do zakresu pojęciowego podkultury przestępczej. Zdaniem Macieja Szaszkiewicza jest to „zestaw norm moralnych i quasi-prawnych stworzonych przez społeczność osadzonych, które są alternatywne wobec norm poza murami więzienia¹⁰.” Jak słusznie zauważa Sławomir Przybyliński podkulturę przestępczą można omawiać poprzez jej składowe, do których należą hierarchia, wartości, normy postępowania, czy też wytwory popkulturowe¹¹. Podkulturę przestępczą można interpretować poprzez procesy, które blokują mechanizmy wykonywania kary, mającym na celu skłonienie osadzonych do przestrzegania norm prawnych¹². Aktualnie również „członkowie podkultury przestępczej wpływają na poziom bezpieczeństwa funkcjonariuszy, jednostki penitencjarnej, są również odpowiedzialni za czynny udział w zdarzeniach o charakterze nadzwyczajnym oraz biernie wpływają na występowanie sytuacji godzących w bezpieczeństwo jednostki penitencjarnej¹³.” Stąd też rolą Służby Więziennej jest prowadzenie zróżnicowanych oddziaływań mających na celu między innymi przeciwdziałaniu temu zjawisku¹⁴.

Co istotne, również ustawodawcy nie udało się jednoznacznie sprecyzować pojęcia „podkultury więziennej”. W rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych¹⁵ pojawia się wprawdzie definicja podkultury przestępczej,

⁸ A. Jędrzysek-Geisler, *Osobowość osób pozbawionych wolności w aspekcie ich przynależności do podkultury więziennej*, „Law*Education*Security” 2023, nr 120, s. 215–216.

⁹ Zob. M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska, *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Warszawa 2001, s. 397.

¹⁰ N. Niepytalska-Osiecka, *Słownictwo przestępcze za murami polskich zakładów karnych dla kobiet. Rekonesans badawczy na podstawie badań ankietowych*, „Socjolingwistyka” 2021, nr 35, s. 380.

¹¹ A. Jędrzysek-Geisler, *Osobowość a agresja i przynależność do podkultury więziennej*, „Konińskie Studia Ekonomiczne – Społeczne” 2022/2023, nr 8, s. 12.

¹² A. Michalska, D. Michalski, *Zachowania niepożądane w zakładach karnych. Wybrane zagadnienia*, Warszawa – Olsztyn 2020, s. 6.

¹³ B. Zając, *Podkultura przestępcza a bezpieczeństwo jednostki penitencjarnej w opinii funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2024, nr 4, s. 91.

¹⁴ A. Pytka, *Rola i znaczenie oddziaływań wychowawczych funkcjonariuszy Służby Więziennej w pracy z osobami osadzonymi*, [w:] M. Kuryłowicz, M. Strzelec (red.), *Praca penitencjarna*, Warszawa 2022, s. 12.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (t.j. Dz. U. 2024, poz. 1344).

jednakże z uwagą na jej ogólnikowy charakter można ją potraktować jako pewne ramy dla określenia znaczenia tego terminu. Zgodnie z powoływanym rozporządzeniem „podkultura przestępcza” rozumiana jest jako występujące w środowisku przestępczym negatywne wzorce, normy i sposoby postępowania. Z kolei w art. 169b § 3 ust. 7 kodeksu karnego wykonawczego¹⁶ ustawodawca, dokonując kwalifikacji skazanych do jednej z trzech grup ryzyka powrotu do przestępstwa, zalicza skazanych związanych z subkulturami przestępczymi do tzw. grupy podwyższonego ryzyka, również nie definiując, co należy rozumieć pod pojęciem subkultury przestępczej.

Celem artykułu jest przybliżenie istoty podkultury „cwaniaków” oraz próba oceny funkcjonowania tej grupy skazanych w praktyce penitencjarnej na przykładzie wybranego zakładu karnego. O ile w literaturze przedmiotu można znaleźć szczątkowe informacje teoretycznie opisujące objawowe formy i zasady działalności tego niewielkiego fragmentu podkultury przestępczej o tyle nie ma żadnych badań dotyczących tego czy nadal funkcjonuje w przestrzeni więziennej? Ewentualnie w jakim zakresie rozpoznają ją obecnie oraz odbierają funkcjonariusze Służby Więziennej. Taki stan rzeczy stał się asumptem poznawczym, by bliżej przyjrzeć się praktycznym aspektom działalności „cwaniaków” w przestrzeni penitencjarnej oraz podjąć próbę opisu tej grupy z perspektywy pracy więzienników.

Podstawy funkcjonowania podkultury „cwaniaków”

Na temat genezy podkultury „cwaniaków” wiadomo niewiele. Początkowo funkcjonowała ona głównie wśród osadzonych młodocianych¹⁷. Powstała najprawdopodobniej w Zakładzie Karnym w Iławie lub też Zakładzie Karnym w Wierchowie. Zdaniem S. Przybylińskiego „cwaniak”

powstał w Iławie (...) w sposób taki, że paru złodziei, nie mogąc dłużej patrzeć na poczynania grypsujących, którzy poprzez bicie i poniżanie oraz kradzieże terroryzowali złodziei niegrypsujących, to właśnie grypsujący sprowokowali do tego, że ze złodziei twardych i ambitnych o twardym charakterze, oraz

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. 2024, poz. 1907).

¹⁷ W. Szczepański, *Papierowa twierdza*, „Forum Penitencjarne” 2002, nr 8, s. 14.

zdrowym umyśle stworzyli ekipę, która zaczęła się buntować przeciwko grypsującym, a co się z tym wiąże, zaczęła z nimi walczyć do dnia dzisiejszego¹⁸.

Jest to więc opozycyjna podkultura do tej, która charakteryzuje grypsujących, stąd też ich wzajemna silna niechęć do siebie. „Cwaniacy” z założenia nie dopuszczają do sytuacji, w której są poniżani lub obrażani przez grypsujących. Jednocześnie, podobnie jak inne podkultury mają swój własny kodeks, stosują tatuaże (znak rozpoznawczy kobra¹⁹) oraz wytwarzają własne elementy kulturowe jak wiersze i piosenki²⁰. Jednocześnie nie ma informacji odnośnie ich szczegółowych elementów oraz znaczenia²¹. Źródłem wiedzy odnoszącym się do zasad funkcjonowania jest przechwycony kodeks postępowania stworzony w ławskiej jednostce penitencjarnej. Reguluje on podstawowe sfery życia więziennego. Zakłada też istnienie sądu podkulturowego. Mimo, iż podkultura „cwaniaków” była zorganizowana jako opozycyjna wobec grypsujących to należy uznać, iż rządziły nią podobne mechanizmy, takie jak przymus i chęć podporządkowania sobie innych skazanych²².

Jak wskazuje Mariusz Snopek wśród „cwaniaków” znajdują się głównie osoby relegowane ze środowiska grypsujących oraz osadzeni niegrypsujący, którzy dołączyli do nich w celu wyrównania sił przeciw grypsującym²³. Zdaniem S. Przybylińskiego cwaniacy są wyłącznie lokalną grupą, często niezauważalną nawet przez Służbę Więzienną, której nie przypisuje jednak znaczenia podkulturowego²⁴. Jak podkreśla autor nie ma szczegółowych badań dotyczących tej grupy osób pozbawionych wolności. Nie można zatem stwierdzić, czy znajdują się oni w fazie początkowej, która stale i powoli rozwija się, czy jest w fazie schyłkowej. Ich występowanie w wielu jednostkach penitencjarnych jest znikome

¹⁸ Zob. szerzej: S. Przybyliński, *Przestępcy w oparach więziennej imaginacji – codzienny żywot „cwaniaka”*, „Resocjalizacja Polska” 2020, nr 20, s. 17.

¹⁹ M. Snopek, *Tatuowanie ciała w środowisku wolnościowym i więziennym – marginalizacja w kontekście społeczno – kulturowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie – Skłodowska” 2022, nr 3, s. 224.

²⁰ K. Kaczorowska, *Podkultura więzienna*, [w:] J. Helios, W. Jedlecka, A. Kwieciński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Wrocław 2019, s. 112.

²¹ R. Rodasik, E. Ćwiertnia, J. Zatkan, *Język podkultury więziennej – gwara, język migowy, tatuaż*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2013, nr 13, s. 136.

²² K. Miszewski, *Transformacja ustrojowa w Polsce a przemiany subkultury więziennej*, [w:] M. Przeperski, D. Wincenty (red.), *Transformacja ustrojowa w Polsce. Nowe perspektywy*, Gdańsk 2022, s. 274.

²³ M. Snopek, *Trwałe malowidła na skórze osób inkarcerowanych w polskich więzieniach*, „International Journal of New Economics and Social Sciences” 2023, nr 6(22), s. 201.

²⁴ S. Przybyliński, *Męski świat więziennej codzienności – zakratowana przestrzeń podkulturowa*, „Resocjalizacja Polska” 2022, nr 24, s. 109.

lub wręcz nie występowało. Wpływ na subkulturę cwaniaków mają wpływ takie same mechanizmy, jak w przypadku innych grup – kierunek zmian wyznaczają nie zasady i wartości, lecz posiadane środki finansowe²⁵.

Założenia metodologiczne

Celem podjęcia badań była próba oceny funkcjonowania podkultury przestępczej cwaniaków w warunkach więziennych z punktu widzenia funkcjonariuszy Służby Więziennej na przykładzie wybranej jednostki penitencjarnej. „Cwaniacy” pomimo faktu, iż to najmniej rozpoznana zarówno w literaturze przedmiotu, jak i w praktyce penitencjarnej podkultura przestępcza to jednak źródła wskazują na jej istnienie. Autorzy podjęli się próby oceny jej funkcjonowania na tle innych grup podkulturowych. W związku z tym, że wielu autorów wskazuje na zanik podkultury przestępczej w przestrzeni penitencjarnej²⁶, uznano, że badanie pozwoli również na sprawdzenie, które elementy podkulturowe nadal funkcjonują w więziennej rzeczywistości. Dodatkowo w obrębie zainteresowania autorów leżało ustalenie, jakie są potencjalne przyczyny zmniejszenia zainteresowania zjawiskiem podkultury przestępczej przez osoby pozbawione wolności. Szczególną motywacją podjęcia niniejszych badań było zetknięcie się i możliwość obserwacji nielicznych członków podkultury przestępczej „cwaniaków” w środowisku więziennym przez jednego z autorów publikacji – czynnego zawodowo funkcjonariusza Służby Więziennej. Z jego perspektywy „cwaniacy” to grupa, która istnieje w warunkach zakładu karnego, a jednak nie jest tak kompleksowo analizowana, jak chociażby podkultura grypsujących, co uzasadnia przeprowadzenie badań dotyczących tej grupy skazanych oraz podjęcie próby umiejscowienia ich w więziennej rzeczywistości.

W związku z tym, że Autorzy chcieli poznać aspekt praktyczny analizowanego problemu postanowiono zrealizować badania prosząc o udział w nich ekspertów w tym obszarze, a więc funkcjonariuszy Służby Więziennej. Badania odbyły się pomiędzy 14 a 21 kwietnia 2025 r.

²⁵ S. Przybyliński, *Na krawędzi więziennej egzystencji – skazani „cwaniacy” w soczewce podkulturowego spojrzenia*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 11, s. 45–46.

²⁶ M. Kotowska, *Kariery przestępcze członków zorganizowanych grup przestępczych*, Warszawa 2019, s. 464; G.B. Szczygieł, *Skazani – członkowie grup przestępczych w ocenie funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Archiwum Kryminologii” 2007-2008, t. XXIX-XXX, s. 730.

na terenie jednego z zakładów karnych Okręgowego Inspektoratu Służby Więziennej w Olsztynie. Jest to jeden z największych i najbardziej zróżnicowanych pod względem struktury skazanych (skazani recydywiści, osoby odbywające po raz pierwszy karę pozbawienia wolności) zakład karny w Polsce. W inicjatywie wzięło łącznie udział 154 osób - funkcjonariuszek i funkcjonariuszy różnych działów.

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego. Techniką badawczą była ankieta, zaś narzędziem badawczym kwestionariusza ankiety. Kwestionariusz zawierał w większości pytania o charakterze zamkniętym. Kwestionariusz ankiety składał się z dwóch części – krótkiej metryczki, mającej na celu scharakteryzowanie populacji badanych oraz pytań właściwych, dotyczących analizowanych na cele artykułu zagadnień.

Struktura demograficzno-społeczna badanych

Za pomocą tzw. metryczki ustalono dane społeczno-demograficzne respondentów. Brano w niej pod uwagę: płeć, wiek, wykształcenie, jak również atrybuty związane z pełnieniem służby w zakładzie karnym tj. dział pełnienia służby, korpus zaszeregowania oraz staż służbowy.

Tabela 1. Płeć respondentów

l.p.	Płeć respondentów	N	%
1	kobieta	34	22,1%
2	mężczyzna	120	77,9%
3	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Zdecydowana większość respondentów to mężczyźni – 77,9%. Kobiety stanowiły – 22,1%. Taki stan rzeczy wynika z faktu, iż obsada zakładów karnych, w których przebywają skazani mężczyźni, w dużej mierze składa się z mężczyzn, w szczególności w dziale ochrony, gdzie zdecydowana większość stanowisk służbowych wymaga pełnienia służby przez mężczyzn.

Tabela 2. Wiek respondentów

l.p.	Wiek respondentów	N	%
1	od 18 do 25 lat	13	8,4%
2	od 26 do 35 lat	70	45,5%
3	od 35 do 45 lat	46	29,9%
4	od 46 lat do 55 lat	13	8,4%
5	powyżej 56 roku życia	5	3,3%
5	brak odpowiedzi	7	4,5%
6	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Największa grupa respondentów charakteryzowała się przedziałem wiekowym pomiędzy 26 a 35 rokiem życia. Było to 45,5% badanych. Jednocześnie 7 osób nie zaznaczyło żadnego przedziału wiekowego – 4,5%. Najmniej osób zadeklarowało, iż znajduje się powyżej 56 roku życia – 3,3%. Nie jest to wynik zaskakujący, biorąc pod uwagę, że w skali ogólnokrajowej niewielu więzienników pełni służbę po uzyskaniu uprawnień emerytalnych.

Należy więc uznać, iż badani to stosunkowo młoda kadra, która jest raczej na początku swojej kariery zawodowej, chociaż posiada już staż zawodowy uprawniający do wyrażenia opinii na analizowany przez autorów temat.

Tabela 3. Wykształcenie respondentów

l.p.	Wykształcenie respondentów	N	%
1	średnie	58	37,6%
2	wyższe licencyjne	38	24,7%
3	wyższe magisterskie	57	37%
4	brak odpowiedzi	1	0,7%
5	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Najwięcej respondentów legitymuje się wykształceniem średnim – 37,6%, zaś na wykształcenie wyższe magisterskie wskazała jedna osoba mniej – a więc 37% badanych. Jedna osoba nie udzieliła żadnej odpowiedzi. Na marginesie można wskazać, iż wykształcenie średnie jest minimalnym, jakie musi posiadać osoba ubiegająca się o zatrudnienie w roli funkcjonariusza Służby Więziennej²⁷. Uzyskanie stopnia licencjata

²⁷ Art. 38 z ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, (t.j. Dz. U. 2025, poz. 240.).

lub magistra jest jednym z warunków formalnych uzyskania stopnia w korpusie chorążych lub oficerów²⁸.

Tabela 4. Staż służby w zakładzie karnym

l.p.	Staż służby	N	%
1	służba przygotowawcza	32	20,8%
1	od 2 do 5 lat	36	23,4%
2	od 6 do 10 lat	39	25,3%
3	od 11 do 15 lat	31	20,1%
4	od 16 do 20 lat	11	7,1%
5	od 21 do 25 lat służby	4	2,6%
5	powyżej 26 lat służby	–	–
6	brak odpowiedzi	1	0,7%
6	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Najwięcej osób pełniło służbę w przedziale czasowym pomiędzy 6 a 10 lat – 25,3% oraz od 2 do 5 lat – 23,4%. Najmniej zaś w przedziale od 21 do 25 lat – 2,6%. Pośród wszystkich osób biorących udział w badaniu jedna osoba nie udzieliła żadnej odpowiedzi, jak również nikt nie wskazał najwyższego przewidzianego w kwestionariuszu stażu - 26 lat służby.

Tabela 5. Dział pełnienia służby

l.p.	Dział pełnienia służby	N	%
1	ochrony	113	73,3%
2	penitencjarny	17	11%
3	kwatremistrzowski	6	3,9%
4	służby zdrowia	3	2%
5	ewidencji	4	2,6%
6	finansowy	4	2,6%
7	inny dział	6	3,9%
8	brak odpowiedzi	1	0,7%
9	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

²⁸ zob. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 listopada 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie stanowisk służbowych oraz stopni Służbowych funkcjonariuszy Służby Więziennej, (t.j. Dz. U. z 2024, poz. 1718.).

Zdecydowana większość respondentów wskazała, iż pełni służbę w dziale ochrony – 73,3%. W skali kraju to największy dział służby w zakładzie karnym zajmujący się szeroko ujmowanymi działaniami związanymi z zapewnieniem bezpieczeństwa²⁹. Załedwie jedna osoba nie wskazała żadnego działu.

Tabela 6. Korpus zaszeregowania funkcjonariuszy

l.p.	Korpus zaszeregowania funkcjonariuszy	N	%
1	szeregowych	44	28,6%
2	podoficerów	73	47,4%
3	chorążych	24	15,6%
4	oficerów	9	5,8%
5	brak odpowiedzi	4	2,6%
6	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Blisko połowa respondentów zajmowała stanowiska w korpusie podoficerów – 47,5%. Znaczna liczba osób biorących udział w badaniach ankietowych znajduje się również w korpusie szeregowych – 28,6%. Najmniej osób biorących udział w badaniu wskazało korpus oficerów – 5,8%. Ponadto cztery osoby nie udzieliło odpowiedzi na powyższe pytanie.

Podkultura „cwaniaków” z perspektywy badanych funkcjonariuszy Służby Więziennej

W części merytorycznej kwestionariusza ankiety respondenci udzielili odpowiedzi na 11 pytań dotyczących podkultury przestępczej ze szczególnym uwzględnieniem jej fragmentu w postaci podkultury cwaniaków. W pierwszym z pytań respondenci odnieśli się do występowania zjawiska podkultury przestępczej w zakładzie karnym, w którym pełnią służbę, a więc zapytano ich czy w ogóle zetknęli się ze zjawiskiem podkultury przestępczej w swojej jednostce.

Zdecydowana większość respondentów wskazała, iż zjawisko podkultury przestępczej jest im znane oraz występuje w badanej jednostce

²⁹ Zob. szerzej: B. Zajac, *Współczesne problemy więziennictwa z perspektywy funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Studia Prawnicze KUL” 2022, nr 3(91), s. 245.

penitencjarnej – aż 92,9%. Odmiennego zdania było zaledwie 3,9% osób biorących udział w badaniu, zaś 3,2% wskazało, iż trudno powiedzieć. Przedstawione dane niewątpliwie wskazują, iż badane zjawisko nadal występuje w przestrzeni penitencjarnej.

W kolejnym pytaniu respondentów poproszono o wskazanie z jakimi formami podkultury przestępczej mieli do czynienia w trakcie pełnionej służby, a więc jakie rozpoznają wśród skazanych grupy uznawane za podkulturowe. Było to pytanie o charakterze półotwartym, tj. respondenci w ostatniej opcji odpowiedzi mogli wpisać w odpowiedzi „inną” grupę podkulturową, jeśli z taką spotkali się w trakcie pełnienia służby.

Tabela 7. Rodzaje podkultury przestępczej występujące wśród skazanych

I.p.	Rodzaje podkultury przestępczej występujące wśród skazanych	N	%
1	„Grypsujący”	143	51,8%
2	„Cwaniacy”	82	29,7%
3	„Feści”	24	8,7%
4	„Ziomale”	14	5,1%
5	„Biedzony”	5	1,8%
6	„Szwajcarzy”	3	1,1%
7	inna grupa	5	1,8%
8	razem odpowiedzi	276*	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

* w powyższym pytaniu istniała możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi

Zdecydowana większość respondentów wskazała, iż najczęściej w przestrzeni więziennej występują grypsujący – ponad połowa wszystkich wskazań. W dalszej kolejności umiejscowiono podkulturę cwaniaków – 29,7%. Respondenci wskazali również pomniejsze grupy podkulturowe takie jak: „feści”, „ziomale”, „biedrony” oraz „szwajcarzy”. Wśród odpowiedzi inne znalazło się stwierdzenie: szamaki³⁰ oraz grupy pseudokibiców. Odpowiedzi respondentów dowodzą, że wykazują się oni znajomością subkultur więziennych, które występują w jednostce oraz potrafią określić ich nazwy.

W kolejnym pytaniu respondentów poproszono o określenie jaka jest obecnie najliczniejsza grupa osadzonych identyfikujących się z daną podkulturą. W ocenie badanych najczęściej w przestrzeni penitencjarnej

³⁰ Jest to jedna z nazw podkultury Grypsujących.

występuje podkultura grypsujących. Również z innych badań wynika, że jest ona największą i najbardziej rozpoznawalną przez funkcjonariuszy grupą podkulturową. Wobec tej grupy prowadzone są czynności profilaktyczne, mające na celu rozpoznanie ich struktury³¹ oraz udziału poszczególnych jej członków w działalności zagrażającej bezpieczeństwu³².

Tabela 8. Największa liczebność grup podkulturowych występujących w zakładach karnych

l.p.	Największa liczebność grup podkulturowych występujących w zakładach karnych	N	%
1	Grypsujący	136	84%
2	Cwaniacy	19	11,7%
3	Feści	4	2,5%
4	Ziomale	1	0,6%
5	Biedzony	–	–
6	Szwajcarzy	2	1,2%
7	inna grupa	–	–
8	razem odpowiedzi	162*	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

* w powyższym pytaniu istniała możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi.

Za najliczniej reprezentowaną przez osadzonych podkulturą „grypsujących” (84% wskazań) badani umiejscowili grupę tzw. cwaniaków (11,7% wskazań). Pozostałe odpowiedzi uzyskały marginalne wskazania respondentów. Należy więc przyjąć, iż to właśnie te dwie podkultury przestępcze występują aktualnie w rzeczywistości więziennej, choć w różnych proporcjach. W związku z tym, że w literaturze przedmiotu wskazuje się na systematyczną marginalizację znaczenia podkultury więziennej³³ uznano, że warto zapytać więźniaków o przyczyny takiego stanu rzeczy. W kolejnym pytaniu respondenci odnieśli się więc do problematyki zmian dotyczących zjawiska podkultury przestępczej, a konkretnie przyczyn zmniejszenia nią zainteresowania skazanych.

³¹ Art. 19a z ustawy o Służbie Więziennej.

³² Zob. szerzej: B. Zajac, Wpływ podkultury przestępczej na bezpieczeństwo jednostek penitencjarnych- ujęcie teoretyczne, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2023, nr 2, s. 75.

³³ W. Kędzierski, *Człowiek w izolacji więziennej – między rygoryzmem a permissywywizmem. W kręgu dylematów resocjalizacji*, Warszawa 2022, s. 65; M. Kotowska, *Kariery przestępcze...*, s. 463-468.

Tabela 9. Przyczyny zmniejszenia się zainteresowania podkulturą przestępczą

l.p.	Przyczyny zmniejszenia się zainteresowania podkulturą przestępczą	N	%
1	zmiany społeczno-gospodarcze	40	15,4%
2	„kult pieniądza”	97	37,3%
3	liczne oddziaływania resocjalizacyjne	15	5,8%
4	brak motywacji i bezcelowość walki z systemem więziennictwa	28	10,8%
5	polepszenie się warunków socjalno-bytowych	45	17,3%
6	zamiana wartości postrzeganych przez osadzonych	28	10,8%
7	inne przyczyny	7	2,6%
8	razem odpowiedzi	260*	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

* w powyższym pytaniu istniała możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi

Respondenci wskazali wiele przyczyn zmniejszenia się zainteresowania ze strony osób pozbawionych wolności podkulturą przestępczą. Przede wszystkim jest to tzw. „kult pieniądza” – 37,3%. Związany jest on z przejściem z przestrzegania zasad i uzyskiwania określonej i wysokiej pozycji w strukturach podkulturowych w związku z ich przestrzeganiem na uzyskanie wysokiej pozycji w związku z posiadanymi środkami finansowymi. Oznacza to w istocie, że w praktyce grypsować może osoba nie przestrzegająca zasad, „charakterna”, ale posiadająca środki pieniężne za pomocą, których zyskuje wysoką pozycję w więziennym świecie. Wśród przyczyn degradacji znaczenia podkultury wskazano również polepszenie się warunków socjalno- bytowych – 17,3% oraz zmiany społeczno- gospodarcze, które przyczyniają się do zmiany całego społeczeństwa, w tym również środowiska więziennego – 15,4%. Zmiany te pozwalają sądzić, iż podkultura przestępcza nie jest aktualnie atrakcyjna dla osób pozbawionych wolności.

Autorów interesowało także jak powszechne jest obecnie zjawisko podkultury więziennej. W kolejnym pytaniu poproszono więc respondentów o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy w trakcie wykonywania obowiązków służbowych spotykają się z podkulturą przestępczą.

Tabela 10. Kontakt respondentów z wytworami podkultury przestępczej

l.p.	Kontakt z wytworami podkultury przestępczej	N	%
1	tak	66	42,9%
2	nie	47	30,5%
3	trudno powiedzieć	41	26,6%
4	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Ponad 40% respondentów oceniło, iż ma kontakt z wytworami podkultury przestępczej w środowisku więziennym. Odmiennego zdania było 30,5% osób, zaś 26,6% wskazało, iż trudno powiedzieć. Odpowiedzi respondentów sugerują, iż zasady, zwyczaje, słownictwo oraz wytwory sztuki podkulturowej są mało widoczne z perspektywy pełnienia służby przez funkcjonariuszy. Wynika to właśnie ze zmian środowiska więziennego deklarowanych we wcześniejszych wskazaniach respondentów oraz innego postrzegania przez skazanych zarówno samych siebie jak i funkcjonariuszy. Stąd też kontakt z członkami podkultury może być z jednej strony niezauważalny, zaś z drugiej nie odróżnia się od zachowania pozostałej populacji osób pozbawionych wolności (brak używania specyficznego języka, kultywowania obyczajów itp.).

Przechodząc do wiedzy na temat samych „cwaniaków” jako uczestników „drugiego życia” w więzieniu w kolejnym pytaniu poproszono respondentów o wskazanie jak pod względem rozwoju kształtuje się sytuacja podkultury przestępczej cwaniaków.

Tabela 11. Aktualna sytuacja podkultury przestępczej cwaniaków

l.p.	Sytuacja podkultury przestępczej cwaniaków	N	%
1	jest w fazie początkowej	14	9,1%
2	jest w fazie schyłkowej	35	22,7%
3	jest w fazie rozwoju	24	15,6%
4	rozwija się wyłącznie lokalnie, w niektórych zakładach karnych	19	12,4%
5	przestała istnieć	9	5,8%
6	zmieniła się w inną grupę - nieformalną	6	3,9%
7	trudno powiedzieć	47	30,5%
8	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Odpowiedzi respondentów nie dały jednoznacznej odpowiedzi odnośnie rozwoju w środowisku więziennym podkultury przestępczej „cwaniaków”. Najwięcej wskazań otrzymała odpowiedź „trudno powiedzieć” – 30,5%. Zaledwie 22,7% funkcjonariuszy oceniło, iż jest w fazie schyłkowej, zaś 15,6% uznało, że jest nadal w fazie rozwoju. Dodatkowo zdaniem 5,8% przestała ona istnieć a zdaniem 3,9% zmieniła się w inną grupę nieformalną. Odpowiedzi respondentów dają asumpt do twierdzenia, iż podkultura przestępcza „cwaniaków” jest mało znaną strukturą, nieliczną oraz nadal nierozpoznaną przez środowisko funkcjonariuszy. W dalszej kolejności badanych poproszono o określenie potencjalnej liczebności podkultury cwaniaków w jednostce penitencjarnej, w której pełnią służbę.

Tabela 12. Liczebność podkultury „cwaniaków”

l.p.	Liczebność podkultury „cwaniaków”	N	%
1	od 1% do 3% populacji	53	34,4%
2	od 3% do 5% populacji	37	24%
3	od 5 do 10% populacji	12	7,8%
4	powyżej 10% populacji	5	3,3%
5	trudno powiedzieć	47	30,5%
6	razem odpowiedzi	154	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

Zdaniem 34,4% respondentów liczebność „cwaniaków” kształtuje się na poziomie od 1% do 3% skazanych. Spora grupa respondentów (30,5%), nie była w stanie jednoznacznie określić liczebności „cwaniaków”. Jedna osoba wskazała, iż jest to odsetek poniżej 1% populacji więziennej. Na tej podstawie można przyjąć, iż jest to nieliczna lub też mało rozpoznana grupa odbywająca karę pozbawienia wolności.

W kolejnym pytaniu poproszono respondentów – jeśli mieli do czynienia w czasie pełnienia służby z „cwaniakami” – o wskazanie zasad, jakie obowiązują w tej podkulturze.

Ponad połowa respondentów wskazała, iż kluczową zasadą jest bezwzględna walka z podkulturą grypsujących. Zaledwie 1,7% uznała, iż jest to przymus i chęć podporządkowywania sobie pozostałej populacji osadzonych. Można więc przyjąć, że podobnie jak ma to miejsce w przypadku „grypsujących”, również i w przypadku „cwaniaków” zasady straciły na znaczeniu. Są one nieliczne oraz słabo obserwowalne ze strony funkcjonariuszy Służby Więziennej. Należy uznać, iż poza bezwzględną walką z podkulturą grypsujących większość opisywanych wcześniej w literaturze

penitencjarnej zasad „cwaniaków” zniknęła z więziennej rzeczywistości. Jednocześnie w praktyce penitencjarnej z uwagi na konflikt pomiędzy „grypsującymi” a „cwaniakami” członkowie tych podkultur nie są rozmieszczani we wspólnych celach mieszkalnych.

Tabela 13. Zasady obowiązujące w podkulturze „cwaniaków”

l.p.	Zasady obowiązujące w podkulturze „cwaniaków”	N	%
1	bezwzględna walka z grypsującymi	91	51,4%
2	Przestrzenie zasad pomocy i wsparcia podkulturowego	15	8,5%
3	podporządkowanie sobie innych grup	22	12,4%
4	zasady dotyczące posiadania tatuażu i reguł ich tworzenia	11	6,2%
5	przymus i chęć podporządkowywania sobie innych	3	1,7%
6	inne zasady	5	2,8%
7	trudno powiedzieć	30	17%
8	razem odpowiedzi	177*	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

* w powyższym pytaniu istniała możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi

Po określeniu katalogu potencjalnych zasad podkultury „cwaniaków” respondentów poproszono o wskazanie elementów podkultury „cwaniaków”, które są obecnie obserwowalne w jednostce penitencjarnej, w której pełnią służbę.

Tabela 14. Elementy podkultury przestępczej „cwaniaków” występujące w zakładach karnych

l.p.	Jakie elementy podkultury przestępczej „cwaniaków” występują w zakładach karnych?	N	%
1	tatuaż więzienny	36	19,3%
2	zasady „kodeksowe”	22	11,8%
3	wytwory sztuki	9	4,8%
4	wzajemna pomoc	7	3,7%
5	zwalczanie podkultury grypsujących	80	42,8%
6	nie mam zdania	33	17,6%
7	razem odpowiedzi	187*	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

* w powyższym pytaniu istniała możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi

Najczęściej wskazywaną przez respondentów odpowiedź stanowiło „zwalczanie podkultury grypsujących”. Odnotowało to ponad 42% badanych. Obserwowalny jest również tatuaż więzienny – 19,3% oraz (w mniejszej części) stosowanie się do „kodeksowych” zasad „cwaniaków”. Najmniej zauważalna jest wzajemna pomoc – 3,7%. Warto nadmienić, iż z uwagi na nieliczną populację „cwaniaków” nie wszystkie zasady, jakimi kierują się jej członkowie mogą być obserwowalne w praktyce penitencjarnej. Wynika to kilku czynników: braku wiedzy funkcjonariuszy dotyczących zasad podkulturowych, braku osadzonych „cwaniaków” w danym oddziale mieszkalnym, czy też niskiej populacji „cwaniaków” w badanej jednostce.

Dopełnieniem wiedzy z zakresu funkcjonowania podkultury „cwaniaków” jest określenie cech charakterystycznych cech podkultury przestępczej „cwaniaków” występujących w badanej jednostce penitencjarnej.

Tabela 15. Cechy charakterystyczne podkultury przestępczej „cwaniaków”

l.p.	Cechy charakterystyczne podkultury przestępczej „cwaniaków”	N	%
1	tatuaż więzienny	32	18,2%
2	posługiwanie się określonym językiem	32	18,2%
3	posługiwanie się określonym kodeksem zachowania	60	34,1%
4	nie posiadają żadnych widocznych znaków szczególnych	18	10,2%
5	nie mam zdania	34	19,3%
6	razem odpowiedzi	176*	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

* w powyższym pytaniu istniała możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi

Na podstawie uzyskanych od respondentów odpowiedzi można przyjąć, że wyznacznikiem podkultury przestępczej „cwaniaków” jest przede wszystkim posługiwanie się określonym kodeksem zachowania. W dalszej kolejności wskazywano na określony język i słownictwo oraz tatuaż więzienny (18, 2% respondentów). Identyfikowane przez więźniaków cechy podkultury przestępczej świadczą o przynależności danych osadzonych do grona „cwaniaków” oraz pozwalają identyfikować ich jako członków tej podkultury. Odpowiedzi badanych wskazują również na pewną hierarchię wartości podkultury „cwaniaków” – ważniejsze w niej wydaje się posługiwanie określonymi zasadami niż chociażby tatuaż więzienny,

który pozwala „szybko” identyfikować jego posiadacza. Zasadne jest więc stwierdzenie, iż podkultura „cwaniaków” posiada swoje unikalne cechy pozwalające odróżnić ją od pozostałej populacji osób pozbawionych wolności. Niemniej warto również zauważyć, że w ocenie 10,2% badanych analizowana podkultura nie posiada żadnych widocznych znaków szczególnych.

Po wskazaniu określonych cech charakterystycznych, czy też zasad, jakie występują w obrębie podkultury cwaniaków respondentów poproszono o ocenę tego, jak z ich perspektywy w przyszłości kształtować się będzie ogólnie zjawisko podkultury przestępczej.

Tabela 16. Tendencje związane ze zjawiskiem podkultury przestępczej w zakładach karnych

l.p.	Tendencje związane ze zjawiskiem podkultury przestępczej w zakładach karnych	N	%
1	straci całkowicie na znaczeniu	44	26%
2	pojawią się inne przykłady subkultury przestępczej	32	18,9%
3	pojawią się grupy osadzonych zwalczające przejawy podkultury przestępczej	12	7,1%
4	wzrośnie przenikanie subkultur wolnościowych	11	6,5%
5	będzie przejawiała trend malejący	32	18,9%
6	będzie wzrastała	4	2,4%
7	będzie utrzymywała się na stałym/zbliżonym poziomie do aktualnego	8	4,8%
8	trudno powiedzieć	26	15,4%
9	razem odpowiedzi	169*	100%

Źródło: opracowanie na podstawie badania własnego.

* w powyższym pytaniu istniała możliwość wskazania więcej niż jednej odpowiedzi

Biorąc pod uwagę odpowiedzi badanych można uznać, że w przyszłości będzie postępował proces dalszej marginalizacji „drugiego życia”. Najwięcej bowiem funkcjonariuszy zaznaczyło odpowiedź sugerującą, że podkultura straci na znaczeniu (26%) lub też jej rola będzie malała (18,9%). Zdaniem zaledwie 4,8% respondentów zjawisko podkultury przestępczej będzie utrzymywało się na podobnym/zbliżonym poziomie do aktualnego a jedynie 2,4% uznało, iż będzie wzrastała.

Niewątpliwie podkultura przestępcza jako zjawisko od lat podlega pewnym zmianom. Jej funkcjonowanie w obrębie danej jednostki wynika przede wszystkim z wielkości i struktury populacji skazanych w danym zakładzie lub nawet oddziale mieszkalnym oraz intensywności i skuteczności działań podejmowanych przez Służbę Więzienną, mających na celu zwalczanie podkultury przestępczej. Zjawiska tego nie da się jednak całkowicie wyeliminować. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest fakt, że sama przynależność do podkultury przestępczej pozwala na zaspokajanie określonych potrzeb skazanych, w tym poczucia przynależności do grupy, identyfikowania się z nią i innych potrzeb³⁴. Należy jednak podkreślić, że nie wszyscy osadzeni zainteresowani są przynależnością do podkultury przestępczej. Nie wszyscy osadzeni mogą w niej uczestniczyć – wykluczeni z takiej możliwości są cudzoziemcy. Część osadzonych woli realizować cele indywidualne i „spokojnie” odbywać karę pozbawienia wolności, niż realizować zasady podkulturowe³⁵. Stąd można przyjąć za wskazaniem respondentów, iż podkultura przestępcza będzie stale traciła na znaczeniu

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie, ze względu na swój ograniczony zasięg, ograniczający się do jednego zakładu karnego nie pozwala na wysunięcie ogólnych wniosków, odnoszących się do całej populacji więziennej. Jednak zarówno analiza literatury przedmiotu jak i przeprowadzone przez autorów badania dowodzą, że podkultura „cwaniaków” jest zauważalna w środowisku więziennym. Jej najbardziej charakterystyczną cechą jest walka z podkulturą grypsujących, w związku z czym w praktyce penitencjarnej obowiązuje zasada nieumieszczania przedstawicieli tych przeciwstawnych sobie podkultur we wspólnych celach mieszkalnych.

Wydaje się, że członkowie tej podkultury funkcjonują w znacznym rozproszeniu. Powoduje to, iż znajomość zasad podkulturowych, ich zwyczajów oraz cech charakterystycznych jest niemalże niezauważalna przez funkcjonariuszy Służby Więziennej. Zdawkowe informacje odnośnie jej funkcjonowania można uzyskać między innymi z obserwacji tatuaży

³⁴ R. Podruczny, *Aktywność skazanych niebezpiecznych w przestrzeni penitencjarnej*, Warszawa 2023, s. 128.

³⁵ A. Jędrzysek-Geisler, *Osobowość osób...*, s. 129.

więziennych oraz znajomości ich znaczenia oraz analizując kary dyscyplinarne wnioski karne członków podkultury przestępczej grypsujących. W jednym z takich przypadków udało się ustalić, iż osadzony uczestniczący w podkulturze grypsujących otrzymał karę dyscyplinarną w związku z zachowaniem podczas wydawania posiłku, które polegało na odmowie spożywania posiłku wydanego przez „cweli” oraz „cwaniaków”. Nie zmienia to oczywiście faktu, iż trudno doszukiwać się funkcjonowania „cwaniaków” na szeroką skalę. W zakresie funkcjonowania podkultury przestępczej „cwaniaków” można zaobserwować te same „trendy”, które dotyczą innych grup podkulturowych w zakładach karnych. Podkultura przede wszystkim przestała być atrakcyjna z perspektywy obecnego sposobu odbywania kary pozbawienia wolności. Niewątpliwie polepszyły się warunki socjalno- bytowe, zwraca się coraz bardziej uwagę na przestrzeganie praw więźniów, zanikł problem przeludnienia³⁶, więzienia coraz bardziej otwierają się na świat zewnętrzny, w tym zapewniający skazanym dostęp do pracy a walka z opresyjnością systemu więziennictwa staje się bezcelowa wobec braku tej opresji. Jednocześnie coraz mniej zauważalne są wytwory podkulturowe w postaci wierszy czy piosenek, które mają charakteryzować przynależność do danej podkultury. Coraz słabiej funkcjonuje również tzw. gwara przestępcza i charakterystyczne dla przedstawicieli podkultury słownictwo.

Podsumowując, możemy przyjąć, iż samo zjawisko podkultury przestępczej – w tym też „cwaniaków” będzie miało tendencję malejącą, ponieważ trend w ogóle zmniejszania się znaczenia podkultury więziennej zauważa się w Polsce co najmniej się od końca lat 90. XX w.³⁷ Nie zniknie ona jednak całkowicie z przestrzeni penitencjarnej. Zapewne będzie ewoluować, dostosowywać się do zmieniającej rzeczywistości i przybierać nowe formy, tak jak w ocenie K. Miszewskiego „zaskakujące było powstanie subkultury cwaniaków, którzy stojąc w opozycji do tradycyjnej „grypsery”, stanowili jednocześnie jej żywą kalkę i element równie nieprzystosowany”³⁸.

Można przyjąć, że w niedalekiej przyszłości pozycję skazanego w środowisku osadzonych w co najmniej takim samym lub wyższym niż dotąd

³⁶ Między innymi zaludnienie cel mieszkalnych w 2006 r. wynosiło 118,5%, podaje za: Ogólne dane o zaludnieniu aresztów śledczych i zakładów karnych, [w:] Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania za 2006 rok, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>, [dostęp: 13.10.2025 r.].

³⁷ Szerzej: M. Szaszkiewicz, *Tajemnice grypsery*, Kraków 1997, s. 173-178.

³⁸ K. Miszewski, *Transformacja ustrojowa...*, s. 276.

stopniu będą determinowały jego kontakty z wolności oraz pozycja materialna a nie wyznawane zasady i postawa wobec administracji więziennej. Jako przykład można podać tu rosnącą liczbę skazanych za przestępstwa gospodarcze, w szczególności należących do kategorii tzw. białych kołnierzyków. Takim skazanych nie będzie zależało na identyfikacji z podkulturą przestępczą, ponieważ ich pozycja będzie budowana na podstawie zewnętrznego wsparcia materialnego i emocjonalnego, wyższego niż innych skazanych wykształcenia, kompetencji i umiejętności społecznych oraz sytuacji materialnej³⁹. Zapewne z uczestnictwa w podkulturze więziennej nie zrezygnują osoby, które odbywają długoterminowe kary pozbawienia wolności (uczestniczyli oni w podkulturze od wielu lat, na tej podstawie budowali sobie w więzieniu pozycje) bądź specyficzne grupy skazanych - jak np. członkowie zorganizowanych grup przestępczych.

Nie można również potencjalnie wykluczyć tego, że wytworzą się inne grupy o charakterze podkulturowym, wywodzące się z hermetycznych grup wolnościowych (np. pseudokibiców) lub też jednostki takie będą funkcjonować jako osoby, które będą dążyły do walki z podkulturą grypsujących – jednocześnie nie ujawniając się jako „cwaniacy” oraz nie identyfikując się w ogóle z żadną grupą aktualnie odbywającą karę pozbawienia wolności w polskim systemie penitencjarnym.

Podkultura więzienna jako zjawisko koreluje ze zmieniającym się środowiskiem społeczno-kulturowym, ewoluuje i przybiera nowe formy. Nawet, gdy jej znaczenie maleje warto ją badać, gdyż monitorowanie jej objawów pozwala zauważać zmiany w społeczności więziennej i modyfikować oddziaływania penitencjarne wobec osób inkarcerowanych.

³⁹ Zob. M. Kotowska, *Funkcjonowanie „białych kołnierzyków” w warunkach izolacji penitencjarnej. Studium przypadku*, „Archiwum Kryminologii” 2017, t. XXXIX, s. 149-175.

Bibliografia

- Ciosek M., Pastwa-Wojciechowska B., *Psychologia sądowa i penitencjarna*, Warszawa 2001
- Jędrzysek-Geisler A., *Osobowość a agresja i przynależność do podkultury więziennej*, „Konińskie Studia Ekonomiczne – Społeczne” 2022/2023, nr 8
- Jędrzysek-Geisler A., *Osobowość osób pozbawionych wolności w aspekcie ich przynależności do podkultury więziennej*, „Law*Education*Security” 2023, nr 120
- Kaczorowska K., *Podkultura więzienna*, [w:] J. Helios, W. Jedlecka, A. Kwieciński (red.), *Prawo wobec wyzwań współczesności*, Wrocław 2019
- Kędzierski W., *Człowiek w izolacji więziennej – między rygoryzmem a permisywizmem. W kręgu dylematów resocjalizacji*, Warszawa 2022
- Kotowska M., *Funkcjonowanie „białych kołnierzyków” w warunkach izolacji penitencjarnej. Studium przypadku*, „Archiwum Kryminologii” 2017, t. XXXIX
- Kotowska M., *Kariery przestępcze członków zorganizowanych grup przestępczych*, Warszawa 2019
- Krukowski A., *Socjologia zakładu karnego*, [w:] B. Hołyst (red.), *Problemy współczesnej penitencjarystyki w świecie*, Warszawa 1984
- Michalska A., Michalski D., *Zachowania niepożądane w zakładach karnych. Wybrane zagadnienia*, Warszawa – Olsztyn 2020
- Miszewski K., *Transformacja ustrojowa w Polsce a przemiany subkultury więziennej*, [w:] M. Przeperski, D. Wincenty (red.), *Transformacja ustrojowa w Polsce. Nowe perspektywy*, Gdańsk 2022
- Moczydłowski P., *Drugie życie więzienia*, Warszawa 2002
- Niepytalska-Osiecka N., *Słownictwo przestępcze za murami polskich zakładów karnych dla kobiet. Rekonesans badawczy na podstawie badań ankietowych*, „Socjolingwistyka” 2021, nr 35
- Podruczny R., *Aktywność skazanych niebezpiecznych w przestrzeni penitencjarnej*, Warszawa 2023
- Przybyliński S., *Męski świat więziennej codzienności – zakratowana przestrzeń podkulturowa*, „Resocjalizacja Polska” 2022, nr 24
- Przybyliński S., *Na krawędzi więziennej egzystencji – skazani „cwaniacy” w soczewce podkulturowego spojrzenia*, „Resocjalizacja Polska” 2016, nr 11
- Przybyliński S., *Przestępcy w oparach więziennej imaginacji – codzienny żywot „cwaniaka”*, „Resocjalizacja Polska” nr 2020, nr 20
- Przybyliński S., *Podkultura więzienna – wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Kraków 2005
- Pytka A., *Rola i znaczenie oddziaływań wychowawczych funkcjonariuszy Służby Więziennej w pracy z osobami osadzonymi*, [w:] M. Kuryłowicz, M. Strzelec (red.), *Praca penitencjarna*, Warszawa 2022

- Rodasik E., Ćwiertnia E., Zatko J., *Język podkultury więziennej – gwara, język migowy, tatuaż*, „Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje” 2013, nr 13
- Szaszkiewicz M., *Tajemnice grypsery*, Kraków 1997
- Sarzała D., *Patologiczne zachowania więźniów w kontekście izolacji i resocjalizacji penitencjarnej*, Warszawa 2013
- Snopek M., *Tatuowanie ciała w środowisku wolnościowym i więziennym – marginalizacja w kontekście społeczno-kulturowym*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 2022, nr 3
- Snopek M., *Trwałe malowidła na skórze osób inkarcerowanych w polskich więzieniach*, „International Journal of New Economics and Socjal Sciences” 2023, nr 6(22)
- Szczepański W., *Papierowa twierdza*, „Forum Penitencjarne” 2002, nr 8
- Szczygieł G.B., *Skazani – członkowie grup przestępczych w ocenie funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Archiwum Kryminologii” 2007-2008, t. XXIX-XXX
- Tomasz W., A. Hejmej A., *Charakterystyka nieformalnych struktur podkultury przestępczej*, „Państwo i Społeczeństwo” 2015, nr 2
- Zajac B., *Podkultura przestępcza a bezpieczeństwo jednostki penitencjarnej w opinii funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2024, nr 4
- Zajac B., *Wpływ podkultury przestępczej na bezpieczeństwo jednostek penitencjarnych – ujęcie teoretyczne*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2023, nr 2
- Zajac B., *Współczesne problemy więziennictwa z perspektywy funkcjonariuszy Służby Więziennej*, „Studia Prawnicze KUL” 2022, nr 3(91)
- Żeber-Dzikowska I., *Wpływ subkultury na proces resocjalizacji*, „Konińskie Studia Społeczno-Ekonomiczne” 2017, nr 2

Akty prawne

- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (t.j. Dz. U. z 2025, poz. 240.)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy (t.j. Dz. U. z 2024, poz. 1907.)
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 7 listopada 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie stanowisk służbowych oraz stopni Służbowych funkcjonariuszy Służby Więziennej, (t.j. Dz. z 2024, poz. 1718.)
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, (t.j. Dz. U. z 2024, poz. 1344)

Źródła internetowe:

- Ogólne dane o zaludnieniu aresztów śledczych i zakładów karnych, [w:] Informacja o wykonywaniu kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania za 2006 rok, <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>, [dostęp: 13.10.2025 r.].

